

Wie sociaal-wetenschappelijk onderzoek doet in opdracht van politici, begeeft zich onvermijdelijk in een slangenkuil. Zeker als het onderwerp te maken heeft met etniciteit en criminaliteit. Die les leerden Marion van San en Arjen Leerkes in België. Ze kijken terug op een periode vol negatieve publiciteit en politieke onwil.

'Dit onderzoek mag niet

Belgische politiek traineert wetenschappers

Giselinde Kuipers

Op 28 november 2001 werden in het Belgische parlement de resultaten gepresenteerd van het onderzoek naar jeugdcriminaliteit onder allochtonen. Het boek van Marion van San en Arjen Leerkes, waarin dit onderzoek wordt beschreven, lag op dat moment al weken klaar bij de uitgever. En een bijbehorend rapport was begin februari al af. Oorzaak van de vertraging: opdrachtgever Marc Verwilghen, de Belgische minister van justitie, had bedongen dat het niet voor de bespreking in het parlement gepubliceerd zou worden.

Al vanaf het begin veroorzaakte het bewuste onderzoek in België veel commotie. Niet alleen was er grote maatschappelijke weerstand tegen het onderwerp, de onderzoekers hadden ook te lijden onder conflicten tussen Verwilghen en zijn politieke tegenstanders. Een beleidsmedewerkster beoordeelde de beleidsmogelijkheden als 'miniem'. Van

San reageert: 'Je doet toch geen onderzoek om een taboe te doorbreken en het vervolgens te laten liggen? Ik vind dat grote politieke onhandigheid.'

Racistisch

In 1999 werd Van San benaderd door Verwilghen, toen net aangetreden als minister van justitie, voor het doen van een onderzoek naar de relatie tussen criminaliteit en etniciteit. In de aanloop van de verkiezingen had de liberale Verwilghen hierop aangedrongen. Een gevaarlijk onderwerp, omdat het altijd geclaimd was door het Vlaams Blok. Van San: 'In België lopen ze wat dat betreft tien, vijftien jaar achter op Nederland. Daar heerst zo'n sfeer van: dit onderzoek mag niet gedaan worden. Er is een grote angst in het kamp van het Vlaams Blok terecht te komen.'

verwarring

Over de vreemdelingencriminaliteit is klaar.
ams Blok gelijk.

Wet op de vreemdelingen
Wet op de vreemdelingen
Wet op de vreemdelingen

TABOE ROND CRIMINALITEIT MIGRANTENJONGEREN SNEUVELT

Dewinter pronkt met Antwerpse criminaliteitscijfers
Sociologe Marion van San: 'Hoe meer Marokkaanse jongens op ons gaan lijken, hoe meer conflicten'

Belgische krantenkoppen over het onderzoek. Rechts: krantenfoto met Leerkes en Van San op de voorgrond.

gedaan worden'

Van San was overigens wel wat gewend. Ze had al eerder opschudding veroorzaakt met haar (Nederlandse) promotieonderzoek naar criminaliteit onder Curaçaose jongens. Maar die viel in het niet bij de enorme commotie die haar onderzoek in België veroorzaakte. Nog voor ze goed en wel begonnen was, kreeg ze negatieve reacties vanuit pers, politiek en wetenschap. 'Al vanaf het begin waren er mensen die mij ervan beschuldigden dat ik een racistisch onderzoek deed.'

Toch nam zij de opdracht aan: 'Ik wist dat ik moest oppassen met derdegeldstroomonderzoek, maar de opdracht was heel open. Verwilghen stelde eigenlijk geen voorwaarden. Het moest een onderzoek zijn naar etniciteit en criminaliteit, maar de doelstellingen stonden niet vast. Ik was vrij het aan te pakken zoals ik wilde. Ik stelde een studie voor in drie delen, waarvan uiteindelijk alleen het eerste deel is uitgevoerd. Momenteel loopt er een cijfermatige studie naar jeugdcriminaliteit, uitgesplitst naar tien nationalitei-

ten, en een studie naar criminaliteit en beeldvorming van criminaliteit. En ik ben in bespreking met de minister van welzijn over het uitvoeren van een vervolgonderzoek: een daderstudie.'

Waarschuwen

De tegenstand die Van San en Leerkes ondervonden nam soms bizarre vormen aan. Van San: 'Contracten verdwenen, of werden niet opgestuurd. Ik werd gezien als medestander van Verwilghen. Toonaangevende criminologen keerden zich publiekelijk tegen mijn onderzoek. Door de negatieve pers hadden we bovendien problemen met het onderzoek in de wijken. We wilden spreken met straathoekwerkers, met politie, maar als hun oversten dat hoorden, dan werd hun verboden met ons te praten. In een jeugdhuis in Mechelen werden foto's van mij verspreid,

Iedereen wil een boevenklassement weten'

en er werden rondzendbrieven gestuurd om mensen te waarschuwen tegen mijn onderzoek. In Brussel hebben we het onderzoek dus niet gedaan zoals het hoort. We zeiden niet precies waar het onderzoek over ging, maar vertelden dat we "onderzoek deden naar de wijk, naar veiligheid en hoe mensen zich voelen."

Ook het statistisch deel werd getraineed. Arjen Leerkes, Van Sans coauteur, verzorgde dat deel: 'De cijfers lieten een half jaar op zich wachten en uiteindelijk stuurden ze de verkeerde. Zo'n rijkswachter zei dan: "Ik heb een fout in de SPSS-syntax gemaakt." Maar volgens mij wilden ze gewoon vertragen met het oog op de komende gemeenteraadsverkiezingen.'

Ondanks alles kwam het boek af. In *Criminaliteit en criminalisering : allochtone jongeren in België* staat uiteindelijk toch een uitgebreid statistisch deel, plus de beschrijving van twee buurten. Van San: 'Met de criminaliteit in de wijken viel het reuze mee. De belangrijkste uitkomst van het wijkonderzoek was eigenlijk dat de verschillende etnische groepen in gescheiden werelden leven. Ze weten weinig van elkaar en komen elkaar alleen maar tegen in het publieke domein. Tegelijk zijn ze erg bang voor elkaar. Verhalen over criminaliteit worden opgeblazen als manier om de etnische hiërarchie in stand te houden. De autochtone Belgen spreken slecht over Marokkaanse jongens. Maar allochtonen onderling beschuldigen elkaar ook. Vooral in de Brusselse wijk, waar heel veel nationaliteiten door elkaar heen wonen, bestaat een onderlinge etnische hiërarchie. De Marokkanen beschuldigen bijvoorbeeld een groep Roma-zigeuners van het stelen van autoradio's. Het gaat dus eigenlijk niet zo erg om cultuur, meer om figuraties.'

Ook uit het statistisch deel kwam, volgens Leerkes, uiteindelijk een heel genuanceerd verhaal: 'De potentiële verdenkingen van tien nationaliteiten werden vergeleken met demografische materiaal, en daar bleek inderdaad een relatie met etnische achtergrond.'

Maar wat was nu de precieze uitkomst?

Van San: 'Wil je het boevenklassement? Dat wil iedereen het eerst weten.'

Leerkes: 'Als je kijkt naar het aantal verdenkingen in verhouding tot het aantal leden van de groep, scoren de Oost-Europeanen het hoogst, gevolgd door de Noord-Afrikanen. De verschillende groepen plegen ook verschillende soorten delicten. Maar je moet oppassen met zo'n lijstje. Het wordt heel snel simplistisch.'

Teleurstellend

De ontvangst van het onderzoek was uiteindelijk welwillend, al was men in het parlement teleurgesteld. Van San: 'Ze reageerden wel goed, maar ze vond het jammer dat er niet meer was.' 'Ze zeiden allemaal dat er meer cijfers

moesten komen', vult Leerkes aan: Terwijl uit deze cijfers al zo'n duidelijk beeld naar voren komt.' Een teleurstellend resultaat dus, na een periode van maanden wachten. Van San: 'Voor de bespreking in het parlement moest ook een vertaling van de beleidsaanbevelingen naar de Belgische context komen. In feite was dit een excuus om het máanden te laten liggen. Het rapport was al in maart klaar, maar moest ook nog in het Frans vertaald worden. De Dienst voor Strafrechtelijk Beleid maakte uiteindelijk de vertaalslag naar concrete beleidsaanbevelingen. Maar dat werd louter een opsomming van allemaal dingen die al gedaan werden. Dat heb ik ook gezegd: "Om dit beleidsrapport te schrijven had je dit hele onderzoek niet nodig, want het is oude koek." Onze belangrijkste conclusie werd bovendien meteen terzijde geschoven: dat verschillende groepen verschillende criminaliteitsprofielen hebben. Ze vonden dat ik te veel uitging van de Nederlandse context. De mevrouw van de Dienst voor Strafrechtelijk Beleid zei: "De waarde van criminaliteitsprofielen voor de Belgische situatie is miniem. Dat schuiven we terzijde, we gaan algemeen beleid voeren."

'Wat ze in feite willen', concludeert Leerkes, 'is dat wij zeggen: het komt door de cultuur. Dan kunnen ze reageren met repressief beleid.' 'Het liefste maken ze politiek correcte beleidsnota's zonder onderzoek te doen,' vult Van San aan.

Leerkes: 'Volgens mij had Verwilghen vooraf helemaal geen plan.'

Van San nuanceert: 'Verwilghen heeft als politicus mooi willen uitpakken. Maar hij heeft zich gaandeweg steeds minder voor het onderzoek willen inzetten. Al in 2000 heb ik een voorstel gedaan voor vervolgonderzoek. Daar heeft hij nooit op gereageerd en nu zegt hij: het is teleurstellend, we kunnen er niets mee. Verwilghen heeft het zwak gedaan. Hij heeft zijn eigen onderzoekers laten katapulteren en het blijft gissen waarom die man zo'n draai heeft gemaakt. Ik denk dat hij van alles wil realiseren en daar heeft hij de steun van de Waalse socialisten bij nodig. Die zijn altijd tegen dit soort onderzoek geweest. Het resultaat is dat ze gewoon doorgaan zoals ze altijd gedaan hebben.'

Vrijheid

Ondanks haar negatieve ervaring, vindt Van San niet dat wetenschappers onderzoek in opdracht van de politiek moeten weigeren. 'Zolang je volledige vrijheid hebt en de opdrachtgevers zich niet met de inhoud bemoeien. Ze mogen wel een vraag stellen, maar die niet dicteren. Zo kun je tenminste maatschappelijk relevante dingen doen. Ik heb wel van dit onderzoek geleerd. In het oorspronkelijke contract stond dat het niet gepubliceerd mocht worden zonder toestemming. Al heel vroeg heb ik Verwilghen een brief afhandig gemaakt waarin hij dat terugtrok. Het probleem was een heel vervelend zinnetje uit die brief: dat het alleen gepubliceerd mocht worden na bespreking in het parlement. Zoiets zou ik nooit meer tekenen.'

Blijft over de vraag wat nu uiteindelijk het nut is van het Belgische onderzoek.

Van San: 'Het bespreekbaar maken van deze dingen. De

politieke correctheid is in heel korte tijd weggevallen. Mensen begonnen journalisten te vertellen hoe erg het was gesteld met de criminaliteit van de Oost-Europeanen, iets dat daarvoor niet kon. Maar je merkte ook dat de criminaliteit onder sommige groepen erg werd overdreven.' Leerkes: 'Je kunt onze cijfers gemakkelijk opvatten als ondersteuning voor zulke verhalen. Tijdens het schrijven merkte ik dan ook dat ik de getallen wilde nuanceren. Om de resultaten kan ik niet heen, maar als auteur kun je wel een accent leggen. Al is nuanceren natuurlijk geen wetenschappelijke doelstelling.'

Van San: 'Misschien geef je met ons onderzoek het Vlaams Blok buskruit, maar het is toch goed dat de feiten boven tafel komen. Dan kun je er ten minste wat aan doen.'

Toch is Leerkes niet gerust op het uiteindelijke effect. 'De vraag is wat blijft hangen. Dat onderzoek naar criminaliteit onder asielzoekers in Groningen gaf ook steun aan vage verhalen. De vraag is: wat wil je liever, vage verhalen of vage verhalen met onderbouwing?' Van San: 'Liever vage verhalen met een wetenschappelijke onderbouwing. Diepgaand onderzoek leidt tot fijnmaziger beleid en duidelijkheid over de situatie.'

'Dat duurt alleen heel lang', weet Leerkes. 'Beleid loopt

altijd achter de feiten aan.'

Ook Van San heeft niet al te veel vertrouwen in de beleidsmatige inbedding van haar sociaal-wetenschappelijk onderzoek. 'In mijn proefschrift over criminaliteit onder Antilliaanse jongens deed ik een concrete aanbeveling: gezinnen en moeders moeten worden betrokken bij de hulpverlening voor jongens in inrichtingen. Of daar iets mee is gebeurd... En in de commissie over Antilliaanse jeugd zie ik de aanbeveling ook niet terug.'

Uiteindelijk blijft het taboedoorbrekende effect dus het belangrijkste onderzoeksresultaat. Van San: 'Het proces is versneld, al zie ik concreet nog niets gebeuren. Er zit een grond van waarheid in het clichébeeld van de blanke Belg die bang is voor migrantenjongens. Maar wij willen ten minste kunnen zeggen: het is ingewikkelder dan dat.'

Criminalisering en criminaliteit : allochtone jongeren in België is verschenen bij Amsterdam University Press. - ISBN 90 5356 525 6, €27

Giselinde Kuipers is redacteur van *Facta*. Zij is verbonden aan de Afdeling Communicatiewetenschap, Faculteit de Maatschappij- en Gedragwetenschappen, Universiteit van Amsterdam.

Dick Pels

Academisch Kapitalisme

Ik woon in een kapitalistisch land en werk in een nog kapitalistischer land, vergeleken waarbij het woonland bijna socialistisch lijkt. Woonland en werkland worden beide geregeerd door socialisten die al lang niet meer van plan zijn om het socialisme in te voeren. Zij doen hun best om dat kapitalisme een wat 'menselijker gezicht' te geven. Dat lukt in Engeland wat minder goed dan in Nederland. Het leven in het Verdeelde Koninkrijk is over het algemeen duurder, kouder, harder en sneller. Het verschil tussen arm en rijk is er mateloos groot, en dat geldt ook voor de arrogantie, corruptie en leugenachtigheid in de politiek. Maar je moet toegeven: er wordt wel geposeerd, gegraaid, en gelogen op hoog niveau en met onmiskenbare allure. Alles een maatje groter, zowel de slechte dingen als de goede.

Ziedaar het dilemma van de grensarbeider. Ook Academia UK Ltd. is een groter, harder en sneller bedrijf dan haar Hollandse tegenhanger. Na de opwaardering van de polytechnics in 1992 zijn er nu 136 universiteiten, dus ruim tien keer zoveel als in Nederland. Onder het straffe regime van de Research Assessment Exercises en Teaching Quality Assessments is de concurrentie tussen instellingen, afdelingen, onderzoeksgroep en individuen flink opgevoerd. De mobiliteit is groot, vooral in de aanloop naar de RAE, wanneer iedereen elkaars 'sterren' probeert weg te kopen. De afgelopen jaren hield ik elk half jaar wel een afscheidspaatje voor een vertrekkende collega, en

